

самоуправления, их социологической концептуализации и исторических измерениях. Рассматриваются теоретические подходы, связанные с феноменом украинского индустриального города, а также теоретическая сущность и практическая необходимость новой модели государственного управления и местного самоуправления в украинских городах.

Ключевые слова: социальная трансформация, социокультурные детерминанты, индустриальный город, сообщество, управленческая модель.

Yemets I. A. Contemporary industrial city: government and self-government (by the example of Makeevka)

The paper deals with the conceptual problems of Ukrainian industrial city. The analysis focuses on socio-cultural determinants of the development of the city's self-government, its sociological conceptualization and historical dimensions. The author generalizes theoretical approaches concerning this phenomenon, theoretical essence and practical importance of the new model of city's government in Ukraine are explored.

Key words: social transformation, socio-cultural determinants, industrial city, community, government's model.

УДК 316.75

Єнін М. Н.

**КОМУНІТАРИЗМ В ІДЕОЛОГІЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ
СУСПІЛЬСТВА ДРУГОГО МОДЕРНУ**

Актуальність ідеологічного дискурсу щодо перспективи організації суспільного життя в суспільстві Другого модерну зумовлена кризою проекту Першого модерну, що орієнтував суспільство та наукову спільноту на основні постулати ідей прогресу – впевненості у невпинному економічному і технологічному зростанні та безмежному поширенні людської могутності. Як виявилось розвиток науки не зробив світ стабільним і впорядкованим. У сьогоdnішньому суспільстві її центри значною мірою позбавлені довіри, а процеси, що наразі відбуваються на планеті, стали ще більше непередбачуваними. Глобальне відчуття кризи та невідконтрольності світових процесів пов'язано зі зміною форми існування суспільства. Проголошені в епоху Першого модерну (індустріальне суспільство) демократичні практики, які знайшли своє втілення в проекті національних держав, в умовах загальносвітового переходу до суспільства Другого модерну, епоху глобальних телекомунікаційних і комп'ютерних технологій, потерпають від необмеженого розширення ринку. Глобалізація світового господарства та притаманне їй необмежене розширення ринкового порядку має

неоліберальне ідеологічне підґрунтя, яке виходить з ідеалізації такого економічного інституту як ринок. Функціональна криза сучасного інституціонального порядку пов'язана з реалізацією неоліберальної моделі капіталізму, в результаті чого виникли глибокі суперечності між двома провідними інститутами західного світу – ринком і демократією. Серед вітчизняних вчених на це наголошує І. Кононов: «Виникла інституціональна неузгодженість, в якій живуть нині люди. Частина інститутів, перш за все економічних, функціонує на глобальному рівні, політичні інститути концентруються на рівні національному...» [1, с. 47]. Нинішня фінансово-економічна криза з небувалою гостротою поставила питання про подальшу долю капіталістичної світової системи. Про кризу неоліберальної доктрини капіталізму свідчить також і загострення екологічних проблем, зростання соціальної нерівності у світі, поширення недовіри до більшості соціальних інститутів, відрив політичної еліти від потреб та інтересів народних мас, розмивання національно-культурної ідентичності, атомізація суспільства, втрата надійних моральних орієнтирів.

На сьогодні деякими представниками наукової та громадської спільноти вже робляться спроби віднайти шлях узгодження нового стану людства і політичної форми його існування. Окрім актуалізації екологічних проблем в ідеологічному дискурсі (діяльність Римського клубу) про народження його нових обріїв свідчить поява різноманітних ідейних рухів: лібертаризму, комунітаризму, неоконсерватизму. Наукова проблема полягає у необхідності вивчення ідеологічних течій, що формуються в процесі ідеологічного дискурсу, науково неупереджена оцінка перспектив втілення їх проєктів у суспільне життя.

Об'єктом даної статті є ідейні установки комунітаризму.

Мета розвідки – проаналізувати основні підходи цієї ідеологічної течії в організації суспільного життя Другого Модерну, виявити її актуальність у вирішенні проблем сучасності, а також у справі розбудови української державності.

Комунітаризм набув розповсюдження на початку 90-х років ХХ ст. в США й західноєвропейських країнах. Він є закономірною реакцією на поширення неоліберальної індивідуалістичної культури як однієї з ключових характеристик модернізаційних процесів другої половини ХХ ст. та кризу ліберальної доктрини. А. Етціоні, провідний ідеолог цього ідейного руху, пише: «Сьогодні для Заходу, і США особливо, настав час вирішення завдання укріплення колективних цінностей і встановлення нових кордонів для індивідуалізму» [2]. Отже, в центр уваги комунітаризму потрапила проблема перегляду моральних норм в умовах сучасного розвинутого індустріального суспільства і формування нової моральної парадигми, що відповідає новій ступені соціального прогресу. На нашу думку, гуманістичний зміст та перспектива реалізації цієї моральної парадигми, полягає у спробі відійти від крайнощів тих ідеологів та інтелектуалів, які тяжіють до жорсткого

соціального порядку і не залишають помітного місця правам окремої людини (як приклад, сучасний консерватизм) або тих, що роблять акцент на максимальній незалежності та необмеженій свободі, залишаючи великі запитання щодо реалізації принципів соціальної справедливості, солідарності та морального консенсусу (наприклад, лібертаризм). Це, у свою чергу, потребує пошуку такої форми суспільного життя, в якому процвітають як соціальні добродії, так і права особистості. Комунітаризм покликаний зняти антиномію колективного і індивідуального та врівноважити індивідуальні права й соціальну відповідальність. На відміну від лібертаріїв, у яких основою соціального аналізу є методологічний індивідуалізм, а тому відкидаються можливості колективного консенсусу відносно цінностей і загальному баченню того, що можна зробити для побудови міцних спільнот [3, с. 115], прихильники комунітаризму вбачають необхідність в такому соціальному порядку, який втілює комплекс спільних цінностей, що є обов'язковими для кожної людини. Це зовсім не означає, що людина обов'язково втратить свободу самореалізації, а колективно сформульовані цінності призведуть до дискримінації її прав. А. Етціоні пише, що «...людина може сумніватися в даному соціальному порядку, оспорювати його, бунтувати проти нього, навіть його видозмінювати, однак вихідним пунктом він повинен мати саме цей колективний комплекс визначень того, що добре, а що погано» [2]. На перший погляд може показатися, що позиція про те, що здорове суспільство потребує соціального порядку, заснованого на конкретних цінностях, ідентична концепції порядку консервативних ідеологічних течій. Однак на відміну від комунітаристів, схильних спиратися на суспільну мораль, переконання та діалог, прихильники консерватизму намагаються взагалі уникати питання незалежності особистості і задля забезпечення стабільності суспільства головною аксіомою проголошують соціокультурний і релігійний традиціоналізм, який підтримується силою закону та державного примусу. Наприклад, один із головних ідейних натхненників сучасного консерватизму П. Дж. Б'юкенен ратує не тільки за повернення примату традицій і культурних цінностей по відношенню до соціальних спільнот, але й вважає доцільним суттєве обмеження політичного та культурного плюралізму, проведення активної протекціоністської політики [4, с. 316–336]. В той час у комунітарній парадигмі здорового суспільства особистість, її права та свободи мають таке ж принципове значення, як порядок і суспільні цінності.

У механізмі розбудови «здорового суспільства» комунітаристи покладаються на декілька дуже важливих і продуктивних, на нашу думку, принципів. Одним з головних є ненасильницьке розповсюдження відомого кантівського морального імперативу на все суспільство: «Нове золоте правило потребує, щоб розрив між індивідуальними перевагами і соціальними зобов'язаннями скорочувався за рахунок розширення моральної відповідальності людей; мова йде не про зобов'язання, що

нав'язуються силою, а про відповідальність, що сприймається людським обов'язком, тому як людина вважає, що він накладений на неї цілком справедливо» [2].

Засобами досягнення комунітарного нормативного порядку є виховання, освіта, просвітницька робота, суспільний діалог як засіб консенсусу. Проголошення дуже важливої ролі моральних норм на протигагу ліберальній доктрині, що висуває на перший план економічну раціональність, має потенціал відновлення ціннісно-раціональної поведінки, яка в концепціях лібералізму навпаки була відтіснена на задній план цілераціональною поведінкою. Більше того, в процесі становлення суспільства Другого Модерну, в якому головною характеристикою сучасної ціннісної системи дослідники на даний момент вважають «модульність», коли головною метою людини є швидкий особистий успіх поза орієнтацією на соціальне оточення [5, с. 99], становлення «етики відповідальності» може сприяти зміцненню громадянської солідарності, спроможності народних мас виступити консолідованим політичним суб'єктом.

Морально-нормативний консенсус в рамках етнічно й культурно неоднорідного суспільства пропонується за формулою: «єдність в різноманітності», що збагачує його культуру, а не загрожує йому: «В цьому випадку передбачається, що всі члени деякого суспільства дотримуються тих основних цінностей і зберігають вірність тим суспільним структурам, які розглядаються як базові, спільні для всіх... У той же час будь-яка група всередині суспільства вільно може належати до власної субкультури – у випадку, якщо її політика, звичаї і структури не вступають в конфлікт зі спільним для всіх груп ядром – і значною мірою зберігати вірність країні свого походження; однак у випадку, коли вірність країні походження і країні проживання вступають в конфлікт, повинна брати верх вірність країні проживання. Суть нашої позиції – у визнанні як цілого, так і його частин» [6]. Отже, цей підхід дозволяє запобігти двох крайніх підходів в етнокультурній політиці: посиленої асиміляції, яка потребує від меншості заради повного злиття з домінуючою культурою відмови від своїх цінностей, звичаїв і зв'язку з іншими суспільствами та необмеженого полікультуралізму, згідно з яким треба жертвувати спільними цінностями – громадянською вірністю та ідентичністю на користь етнічних і релігійних відмінностей.

Крім цього, у руслі ідеологічних постулатів комунітаризму безперечно правомірною є програмна установка на децентралізацію влади і розвиток механізмів самоврядування як альтернативи централізованої бюрократичної держави. Розвиток інтегративних і комунікаційних процесів передбачається на основі відтворення колективістського етосу ком'юніті – низових самоврядних спільнот, які, формуючись за різноманітними ознаками (релігійними, етнічними, екологічними), є природнім механізмом розвитку самоврядування і громадянського суспільства, посередниками між індивідом і соціумом.

Оскільки самоврядні спільноти – більш гнучкі і динамічні утворення, ніж бюрократичні структури, вони здатні швидше реагувати на нові потреби індивідів і груп, забезпечуючи можливість вираження їх інтересів, адаптації суспільства до соціальних змін. І справа тут не тільки в організаційних закономірностях. Політичні системи індустріального суспільства в умовах наступу технологічного порядку Другого Модерну та виходу економічних процесів за межі національних просторів стають дедалі застарілими й переобтяженими швидкоплинними подіями. Елітні групи в них не можуть надійно передбачати результати власних дій. Велика концентрація влади в епоху першої модернізації відображала розвиток масового виробництва та зростання національних ринків. Сьогодні з появою малосерійних технологій провідна економіка локалізує форми виробництва в різних куточках світу. У той час, коли регіони укріплюють властиві тільки їм культурні, економічні та політичні особливості, урядам стає все складніше ними керувати, використовуючи традиційні методи: державне регулювання, оподаткування і фінансовий контроль. Процес регіоналізації, який починаючи з середини ХХ ст. набрав досить серйозних обертів в державах Європейського Союзу, відтворює ці технологічні зміни і частково сприяє подоланню аномії нормативної регуляції суспільного життя, що виникла внаслідок розгортання неоліберального варіанту глобалізації. Поділ повноважень з міжнародними і наднаціональними режимами, з одного боку, передача повноважень або обов'язків від центрального уряду до рівня регіональних адміністрацій – з іншого, привносить суттєві корективи у звичні схеми державно-територіального управління ЄС. Отримуючи можливість самостійно вирішувати проблеми місцевого значення, які не можуть взяти на себе через власну завантаженість верховні органи національних держав, регіони та їх елітні групи стають справжніми суб'єктами внутрідержавних і міжнародних відношень. Показовим у цьому випадку є приклад Бельгії. В цій країні з 1993 р. громади й субнаціональні спільноти отримали право безпосередньо брати участь у дискусіях в рамках Ради Міністрів ЄС з питань, у яких вони розподіляють повноваження з федеральним урядом [7, с. 98]. Достатньо тісні зв'язки між регіональними та федеральними рівнями мають Австрія, Німеччина і Швейцарія. Великого впливу процес регіоналізації зазнав і в унітарних державах Євросоюзу. Наслідки конституційних реформ у Великобританії, Італії та Іспанії дозволяють вченим відносити їх до категорії «регіоналізованих унітарних держав» [там же, с. 98–100]. У напрямі децентралізації політичної влади рухаються посткомуністичні держави Центральної та Східної Європи, де робляться успішні кроки в реформуванні місцевого та регіонального урядів, що спираються на політико-правові конструкції територіального самоврядування [8, с. 218–227].

Ефективна субординація в розподілі повноважень між центральними і регіональними органами влади дозволяє забезпечити

баланс інтересів етнотериторіальних та етнолінгвістичних груп, особливо в країнах з яскраво вираженими регіональними ідентичностями (як приклад – створення регіональних адміністрацій у Шотландії, Уельсі, Північній Ірландії протягом 1997 – 1998 рр., формування виборних урядів у Каталонії, Країні Басків, Галісії та Андалузії у 1978 р.), а також розвиток локальних форм демократії, що на фоні загальносвітових тенденцій кризи традиційних для епохи Першого Модерну представницьких урядових структур, постає як одна з передумов наближення влади до народних мас.

Великого значення у підтримці демократичних завоювань, нормативного порядку та суспільного консенсусу у комунітаризмі надається дискурсивним практикам. Зокрема, позитивний відклик ідеологічна лінія комунітаризму отримала у Ю. Габермаса, який вважає його теоретичні передумови базованими на соціальній системі інтеграції: «Чим більше розповсюджена інструментальна участь в суспільному житті, а гроші та влада інтегрують суспільство, тим сильніше системна інтеграція конкурує з соціальною, що здійснюється через цінності, норми, взаєморозуміння» [9, с. 224]. Рационально-комунікативна дія (або дискурс), за Ю. Габермасом, є способом діалогічно-аргументативної перевірки спірних домагань з метою досягнення універсального (тобто значущого для всіх) консенсусу: «Комунікативна дія відрізняється від стратегічної тим, що координація діяльності спирається не на цілераціональність певних планів діяльності, а на рационально обґрунтовану силу результатів порозуміння, на рациональність, що виявляється за умов, конче потрібних для комунікативного досягнення взаєморозуміння» [10, с. 294]. Отже, дискурс, за Ю. Габермасом, – не просто діалог, як акт комунікації представників різних соціальних верств, а діалог, який має на меті узгодити різноманітні позиції, виробити перспективні рішення, що задовольнили б суспільство в цілому й не суперечили базовим інтересам різних соціальних груп. Схожим чином розмірковує і К.О. Апель. Німецький мислитель, вважаючи себе представником комунітаризму, притаманні (на його думку) лібералізму атомістичний індивідуалізм та інструментально-стратегічний рационалізм, в якому культурні цінності та моральні норми постають щодо діючих індивідів та їхніх орієнтацій як дещо зовнішнє, протиставляє консенсуально-дискурсивну рациональність, за допомогою якої етичні норми й цінності, що стали проблематичними, обґрунтовуються на основі комунікативної дії [11, с. 375–378].

Вихідним пунктом комунікативної теорії німецьких вчених є те, що норми і цінності мають бути обґрунтовані шляхом досягнення консенсусу в процесі обговорення (дискурсу). Через дискурс стає можливим формування універсальної етики відповідальності, норми й цінності якої набули б характеру орієнтирів сучасного суспільного розвитку, коли характер людської діяльності вимірюється за планетарним масштабом і потребує співпраці всіх народів перед

загальнолюдськими викликами. Але співпраця на основі спільної відповідальності за наслідки своєї діяльності може відбуватися при досягненні взаєморозуміння в оцінюванні нормативних стандартів та цінностей.

Таким чином, ідеологічна течія комунітаризму являє собою одну з перших спроб артикуляції ціннісної системи суспільства Другого Модерну. Вона включає в себе деякі ключові цінності соціалізму – соціальну справедливість, колективну солідарність, державу соціальної відповідальності, а тому є своєрідною спробою модернізації соціалістичної ідеології, що дозволяє віднести її до лівого спектру сучасної політичної культури. Ці ідеї актуальні з огляду глибокої кризи ідеології індивідуалістичного лібералізму, яка не може служити інструментом вирішення проблем сучасності. Необхідна нова ідеологія, що включає елементи відповідальності, соціальної справедливості й служіння суспільству, в якій разом з приватними інтересами значною мірою були також представлені суспільні інтереси. Але, якщо поставлені подібні цілі, критерій необмеженого накопичення прибутку та власності, що є основою сучасного капіталістичного способу виробництва не може вважатися адекватним. Місце необмеженого накопичення капіталу й приватної власності в системі ціннісних орієнтацій повинні зайняти обмеження, що захищають соціальну сферу та екологію. Це передбачає переніс акцентів з принципу природного відбору найсильніших на принципи колективного соціального захисту і безпеки. Тому комунітарні принципи, передбачаючи високу значимість колективних інтересів, існування загально визнаних цінностей, соціальну відповідальність і високу колективну лояльність при збереженні відносної автономії індивіда є актуальними у вирішенні проблем сучасності. Але за такою постановкою проблеми залишаються недостатньо дослідженими наступні питання, які потребують подальших наукових пошуків. По-перше, якщо історична необхідність в забезпеченні порядку є очевидною, то чи можна спиратися в його укріпленні лише на моральні цінності і моральні умовляння й наскільки для цього необхідні нові закони і правила, суворі покарання і укріплення органів правопорядку? По-друге, програма комунітаризму являє собою перелік рекомендацій «морального вдосконалення» суспільства, яка в цілому не стосується корінної перебудови його політичних, економічних і соціальних основ. Програма створення державної системи заохочення соціально відповідального бізнесу, активна екологічна політика, децентралізація державної влади, заохочення колективістських основ поведінки через інститути виховання і освіти – лише окремі кроки з гуманізації капіталістичної системи. Але чи можна сподіватися, що лише за рахунок цього будуть вирішені глобальні екологічні проблеми, гарантовані рівноправні правила та умови націй в економічних і політичних стосунках, зменшено соціальну прірву між бідними і багатими прошарками населення? Наприклад, відомий американський соціолог І. Валерстайн вважає, що капіталізм як

світова система може існувати до тих пір, поки у світі існує нерівність і експлуатація країнами центру всіх інших країн, наголошуючи: «З рештою сучасний світ не виник з ніевідкуди. Його народження означало трансформацію особливого варіанту редистрибутивного способу виробництва, що існував у феодальній Європі, в європейську світ-економіку, основою якої став капіталістичний спосіб виробництва. Цей процес передбачав посилення державних структур у зоні ядра європейської світ-економіки та їх відповідне послаблення на її периферії» [12, с. 23]. Неважко помітити, що через ідеальні умови дискурсу, за допомогою якого стає можливим задовольняти колективні інтереси людей, коли існує симетричний розподіл шансів у висловлюванні своїх поглядів та потреб, а всі учасники комунікації є рівноправними і не зазнають утисків влади, – проступають контури ідеалу безкласового суспільства справедливості. Тому реалізація ідеальних умов дискурсу при збереженні ключових для капіталізму інститутів є дуже проблематичною, а можливо й утопічною ідеєю. Потрете, перелік моральних цінностей теж вимагає подальшого обґрунтування, як і форм їх реалізації та перевірки на практиці.

Відносно українського суспільства актуальність комунітарної ідеології вбачається нами на декількох підставах. Перше. Перспективним варіантом для України, як поліетнічної і полікультурної держави з яскраво вираженими регіональними особливостями, є формулювання проекту розбудови нації, нормативно наближеної до громадянської моделі за формулою «єдність в різноманітності». Подібну думку вже висловлювали українські вчені. При цьому І. Ф. Кононов наголошував «що єдність в різноманітності може бути як позитивною, так і негативною. В першому випадку вона може породжувати суспільну синергію, а в другому стати навіть причиною загибелі суспільства. Отже, для України необхідно розробити конкретну модель позитивної єдності в різноманітності» [13, с. 23]. На нашу думку, ця формула єдності найбільш прийнятна в українських умовах і відповідає сучасним вимогам демократії й глобально-цивілізаційного розвитку.

Друге. Безумовно продуктивною стратегією для України є децентралізація функцій влади та управління. Демократичне правління передбачає децентралізацію влади, але в Україні її реальний стан далекий від загальноєвропейської тенденції розширення прав регіонів і дотримання принципів субсидіарності. Без доведення конституційної реформи до місцевого самоврядування, що виступає як своєрідний «тренувальний майданчик» демократії, неможливо поставити місцеву владу під контроль місцевих громад та здійснювати соціалізований вплив на громадян – привчити їх бути активними і обізнаними учасниками публічної політики й демократичного процесу, підвищити почуття відповідальності за свою державу та той суспільно-політичний лад, який у ній утворюється. Формуванню комунітарних відносин у нашому суспільстві сприяло б широке залучення населення до управління

різними місцевими інститутами – школами, лікарнями, бібліотеками і т. ін.

Третє. Розробка й запровадження демократичних механізмів загальнонаціонального дискурсу для подолання перешкод у внутрішній консолідації української нації, таких як, наприклад, протилежні оцінки історичного минулого України у складі Росії та СРСР, несумісні геополітичні та етнокультурні проекти, що найбільш виразно продукуються мешканцями Донбасу і Галичини. Одночасно з цим інформаційна транспарентність є одним з найважливіших факторів формування відношень довіри між владою і суспільством. Прийняття демократичних процедур дискурсу у вищих ешелонах влади дозволило б врегулювати політичні практики між вищими посадовими особами держави; для бізнесових структур – створити компромісні правила гри, перевівши їх в рамки переважно формалізованих (законодавчих) процедур, сприяючи зменшенню їх гіпертрофованого впливу на економічні і політичні процеси.

Четверте. Корисним для будівництва української державності може бути наголос на таких цінностях як соціальна справедливість, колективізм і соціальна відповідальність. Соціальна справедливість, за даними досліджень кафедри філософії і соціології ЛНУ імені Тараса Шевченка, є одним з основних соціальних пріоритетів галичан і донбасівців. Тому акцент на них у державній політиці є передумовою зближення Сходу і Заходу України. Крім цього ці суспільні цінності дозволяють мобілізувати суспільну енергію народних мас на виконання важливих державних завдань, сформулювати необхідний для ефективного співробітництва соціальних акторів клімат довіри.

Як вже було сказано, ідеологічні положення комунітаризму не слід абсолютизувати, але творче використання його принципів можуть мати потенціал у програмі об'єднання нашої країни і слугувати інструментом її державотворення. Слід наголосити, що на рівні окремих політичних партій в Україні вже робились спроби продукувати комунітарні принципи. Наприклад, значимими пунктами програми КПУ та ПСПУ, що презентують лівий ідеологічний спектр, є розвиток самоврядування трудових колективів – перетворення їх на повноправних суб'єктів як у галузі економіки, так і в суспільно-політичному житті (повернення до влади в системі Рад трудящих). Окремі комунітарні принципи позиціонували на виборах СПУ, СДПУ (о), БЮТ та Народна партія В. Литвина. В їх політичних платформах робився наголос на цінностях колективізму та соціальної справедливості, необхідності перерозподілу державою прибутків для подолання прірви між бідними і багатими.

Виникає дискусійне питання, чому не дивлячись на актуальність комунітарних ідей, спроби окремих політичних партій помістити їх в контекст своїх передвиборчих програм, вони знаходять відклик лише у окремих людей, не перетворюючись на повноцінний ідеологічний

проект, який зміг би об'єднати більшість населення країни? Мабуть, серйозна відповідь на це питання потребує подальших наукових розвідок. Поки що можна сформулювати деякі міркування з цього приводу. Більшість з політичних сил сьогодні насправді є ідеологічно аморфними і використовують популярні серед населення ідеологічні принципи, в тому числі такі як «соціальна справедливість», «соціальна відповідальність», «колективізм» та ін. – лише в якості гасел. Ці гасла відірвані від реальних потреб народних мас і не передбачають зрозумілої для них довгострокової програми реформ в політичній, економічній і соціальній сферах. Політичний простір перетворюється на подобу ярмаркової площі, де партії заманюють народні маси не стільки ідеологією й змістом своїх програм, скільки витонченістю своїх гасел. Отже сучасні партії, як правило, консолідуються не навколо спільної ідеології, основою їх об'єднання є передусім прагматичні міркування. Тимчасові блокування та домовленості в міжелітному середовищі виникають на основі приватних бізнес-інтересів, тому не дивно, якщо в уряді співпрацюють партії, чії представники розділені в минулому гострою неприязню. Ці тенденції носять загальносвітовий характер і не є типовими лише для України. Але в нашій державі вони особливо відчутні, оскільки має місце криза самоорганізації елітних груп і структурування політичного простору за патронажно-клієнтельним принципом.

Інша причина, яка теж має загальносвітовий характер, стосується фрагментації класової соціальної структури через що ідентичності та політичні дії народних мас стають більш індивідуалізованими. Це зумовлено структурною перебудовою економіки – зниженням рівня зайнятості в традиційних галузях машинобудування, вугільної і металургійної промисловості, місцях концентрації організованого і найбільш войовничого пролетаріату й відповідним розвитком сфери послуг. Як наслідок, сьогодні в країнах Європи і Північної Америки більше немає виразних й очевидних зв'язків між соціальною структурою й культурними орієнтаціями. В суспільстві Другого Модерну соціальні й політичні рухи дедалі частіше стають спонтанними, у них відсутній центральний конфлікт, що конституював би розвиток всього суспільства. Відсутність загальноприйнятих колективних уявлень, що раніше надавались індивіду класичними ідеологіями, і, як наслідок, зрозумілої та передбачуваної картини суспільного розвитку, «ворогів» і «спільників» в центральному конфлікті породжує нестабільні ідентичності та політичні дії народних мас. Негативна сторона цього процесу – народні маси, не будучи спроможними виступити консолідованим політичним суб'єктом, втрачають якість свідомих учасників політичного дискурсу, а отже – здатність протидіяти несприятливим тенденціям. Тому індивіди замість того, щоб об'єднуватися в спільноти і намагатися скоординовано відстоювати власні інтереси, все частіше реагують на політичні перипетії залежно від їх ситуативної обумовленості на ту чи іншу іпостась їх буття.

Ще одна причина, яка заважає індивідам об'єднуватись в стійкі колективи зі спільними для них цінностями та завданнями є похідним наслідком функціональної кризи інституціонального порядку Другого Модерну. Ця криза полягає в тому, що індивід втрачає контроль над найважливішими соціальними явищами. Зростаюча в зв'язку з цим непередбачуваність людського буття та незахищеність перед неконтрольованими переминами стимулює його прагнення відмовитись від досягнення довготривалих цілей та завдань, дезінтегрує соціальне й індивідуальне життя, порушуючи моральні та патерналістські цінності. Про це дуже влучно писав З. Бауман, зазначаючи, що партнерства вже не є тим, що повинно досягатись «через тривалість зусиль і періодичних жертв, а... є чимось таким, від чого очікують миттєвого задоволення, що відкидається, якщо не виправдовує цих очікувань, і що підтримується лише до тих пір (і не більше), поки продовжує давати насолоду» [14, с. 198]. Проекція на світ, коли індивід намагається «вхопити» реальність через призму образів власної особистості, послаблює політичну культуру й механізми громадської мобілізації, які є дієвими чинниками в оновленні й динамізації суспільного розвитку. У. Бек називає це явище «колективною індивідуалізацією», коли соціальні кризи сприймаються як індивідуальні і більше не сприймаються в їх соціальному вимірі [15]. Отже, формою адаптації до умов невизначеності соціального середовища стає гедоністична орієнтація і руйнування соціальної солідарності. Зазначимо, що свою роль в десоціалізації суспільства в напрямку знищення умов, за яких можливі політична свідомість і колективні політичні дії, відіграють й інформаційні технології. Загальна світова тенденція сьогодні – швидке зростання кількості каналів медіа, доступних потенційній аудиторії. Аудиторія поділяється на дедалі вужчі групи глядачів. Така фрагментація медіа-аудиторії призводить до зменшення спільного для всього суспільства досвіду, втрати громадянського духу, зануренню у власні інтереси й віддаленню людей один від одного.

Все це не означає, що потрібно втрачати надію на покращення соціальних умов існування. Структурна криза капіталізму, а також дуже обмежені можливості модернізації периферійних і напівпериферійних економік до модернізації сприятиме активізації інтелектуальних дискусій щодо параметрів бажаного суспільного устрою як в рамках національних держав, так і за їх межами. Лише воля та мужність соціально відповідальних інтелектуальних прошарків суспільства у самоорганізації громадянського суспільства, розробці конструктивних ідей для адекватної відповіді на сучасні кризові явища, може допомогти у побудові більш розумної і справедливої форми співжиття людей.

Література

1. **Кононов І. Ф.** Социология Второго Модерна как научная перспектива // Соціологія Другого Модерну: проблема пере визначення понять суспільствознавчого дискурсу: зб. наук. пр. / Наук. ред. І.Ф. Кононов. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. – С. 32–55.
2. **Этциони А.** «Новое золотое правило: сообщество и нравственность в демократическом обществе» – Режим доступа: http://iir-mp.narod.ru/books/inozemcev/page_1309.html.
3. **Боуз Д.** Либертарианство: История, принципы, политика / Пер. с англ. под ред. А. В. Куряева. – Челябинск: Социум, Сато Institute, 2004. – 392 с.
4. **Бьюкенен П. Дж.** Смерть Запада: Пер. с англ. – М.: АСТ, 2003. – 446 с.
5. **Хобта С. В.** Ценностный аспект макросоциальных изменений // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. праць. У 2-х т. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. – Т.1. – С. 96–101.
6. **Различие** внутри единства. Меморандум предоставлен профессором Университета Дж. Вашингтона Амитаи Этциони. – Режим доступа: <http://antropotok.archipelag.ru/text/a057.htm>.
7. **Томпсон Е.** Регіони, регіоналізація та регіоналізм у сучасній Європі // Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика. Хрестоматія з сучасної зарубіжної соціології регіонів / Укладачі: Кононов І. Ф. (науковий редактор), Бородачов В. П., Топольськов Д. М. – Луганськ: Альма матер; Знання, 2002. – С. 95–110.
8. **Переход** к демократии стран Центральной и Восточной Европы в сравнительной. Под ред. А. Антошевского и Р. Хербута. – Донецк, Издательство «Донбасс», 2001. – 302 с.
9. **Хабермас Ю.** Гражданство и национальная идентичность // Демократия. Разум. Нравственность. Московские лекции и интервью. – М.: АО КАМІ Издательский центр АCADEMIA, 1995. – С. 209–245.
8. **Габермас Ю.** Дії, мовленнєві акти, мовленнєві інтеракції та життєвий світ // А. М. Єрмоленко. Комунікативна практична філософія. – К.: Лібра, 1999. – С. 287–324.
9. **Апель К. О.** Спрямування англо-американського «комунітаризму» в світлі дискурсивної етики // А. М. Єрмоленко. Комунікативна практична філософія. – К. : Лібра, 1999. – С. 372–394.
10. **Валлерстайн И.** Модернизация: мир праху её // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008. – № 2. – С. 21–25.
11. **Кононов І. Ф.** Донбас та Галичина: причини напруженості в стосунках та пошук історичного компромісу // Стосунки Сходу та Заходу України: минуле, сьогодення та майбутнє: Матеріали Всеукраїнської конференції. – Луганськ: Знання, 2006. – С. 5–27.
12. **Бауман З.** Индивидуализированное общество / Пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2005. – 390 с.
13. **Бек У.** Собственная жизнь в развязанном мире: индивидуализация, глобализация и политика. – Режим доступа: http://www.soc.pu.ru/publications/pts/bek_3.shtml

Єнін М. Н. Комунітаризм в ідеологічній перспективі суспільства Другого модерну

У статті розглянуто ключові ідеологічні принципи комунітаризму в організації суспільного життя Другого модерну. На думку автора, в умовах глибокої кризи ідеології індивідуалістичного лібералізму комунітаристські ідеї є актуальними у вирішенні як глобальних проблем сучасності, так і у справі розбудови української державності. У той же час у межах комунітаризму залишаються недостатньо дослідженими питання про перелік обов'язкових моральних цінностей, необхідних для зміцнення колективізму й встановлення нових кордонів для індивідуалізму, форм та можливостей їх реалізації на практиці, особливо в умовах збереження ключових для капіталізму інститутів.

Ключові слова: комунітаризм, ідеологія, суспільство Другого модерну, дискурс.

Єнін М. Н. Коммуитаризм в идеологической перспективе общества Второго модерна

В статье рассмотрены ключевые идеологические принципы коммуитаризма в организации общественной жизни Второго модерна. По мнению автора, в условиях глубокого кризиса идеологии индивидуалистического либерализма коммуитаристские идеи являются актуальными в разрешении, как глобальных проблем современности, так и в развитии украинской государственности. В то же время в коммуитаризме остаются недостаточно исследованными вопросы о перечне обязательных моральных ценностей, необходимых для укрепления коллективизма и установления новых границ для индивидуализма, форм и возможностей их реализации на практике, особенно в условиях сохранения ключевых для капитализма институтов.

Ключевые слова: комунітаризм, ідеологія, общество Второго модерна, дискурс.

Yenin M. N. Communitarism in ideological outlook of the society of the Second modern.

This article reviews the key ideological principles of communitarism in organization of social life of the Second Modern. The author considers that under the conditions of the deep crisis of the individualistic liberalism ideology communitaristic ideas appear to be topical in the solution of both present global problems and the ones in the development of the Ukrainian nationality. At the same time not enough consideration is given to the issues of universal moral values, vital in consolidation of collectivism and identification of the new limits of individualism, forms and means of putting them into practice especially under the conditions of preserving key institutes in capitalism.

Key words: communitarism, ideology, the Second modern society, discourse.